

KAITSETÖÖSTUS

ELi kaitsetööstus hõlmab Euroopa tööstuse konkurentsivõime seisukohast olulisi majanduslikke ja tehnoloogilisi komponente. Euroopa Kaitseagentuur toetab liikmesriike nende kaitsevõime parandamisel ja aitab kaasa nende kaitsetööstuse arendamisele. Sektor otsustas hiljuti hakata lahendama mõnesid oma peamisi probleeme, sealhulgas turu killustatus ja madal kulutuste tase, tugevdades ühishankeid ja suurendades kaitsekulutusi.

ÕIGUSLIK ALUS

ELi tegevus selles valdkonnas peab põhinema Euroopa Liidu toimimise lepingu (ELi toimimise leping) artiklil 352. Kuigi ELi tööstuspoliitika õiguslik alus on ELi toimimise lepingu artikkel 173, piirab edusamme siseturu reeglite kohaldamisel kaitsevarustuse turu suhtes ELi toimimise lepingu artikli 346 lõige 1, milles on sätestatud, et „iga liikmesriik võib võtta selliseid meetmeid, mida ta peab vajalikuks oma oluliste julgeolekuhuvide kaitseks ja mis on seotud relvade, laskemoona või sõjavarustuse tootmise või kaubandusega“.

EESMÄRGID

Kaitsetööstus on ELile oluline oma tehnoloogiliste ja majanduspoliitiliste aspektide tõttu. Euroopa kaitsetööstuse konkurentsivõime on eluliselt tähtis ühise julgeoleku- ja kaitsepoliitika (ÜJKP) usaldusväärse seisukohast. On oluline, et liikmesriigid teeksid omavahel koostööd, et lõpetada selline poliitika ja tavad, mis takistavad Euroopa kaitsetööstuse ettevõtete tõhusamat koostööd.

SAAVUTUSED

Sarnaselt igasuguse muu tööstustegevusega peab ELi kaitsetööstus suutma saavutada suurema tõhususe, et tagada oma klientidele hea hinna ja kvaliteedi suhe ning samal ajal kaitsta aktsionäride huve.

A. Taust

1. Teadus- ja arendustegevuse poliitika

ELi teadusuuringute rahastamine on suunatud peamiselt tsiviileesmärkidele. Mõned hõlmatud tehnoloogiavaldkonnad – näiteks materjalid või info- ja kommunikatsioonitehnoloogia – võivad siiski kaasa aidata kaitsesektori tehnoloogilise baasi ja kaitsetööstuse konkurentsivõime parandamisele. Seepärast peaksid kaitsetööstuse vajadused võimaluse korral kajastuma ELi teaduspoliitika

rakendamisel. Oma 2013. aasta detsembri kohtumisel kutsus Euroopa Ülemkogu liikmesriike üles suurendama investeringuid koostööl põhinevatesse uurimisprogrammidesse, paludes ühtlasi Euroopa Komisjonil koos Euroopa Kaitseagentuuriga töötada välja ettepanekud kahesuguse (tsiviil- ja sõjalise) kasutusega teadusuuringute edasiseks stimuleerimiseks. Liikmesriigid otsustasid 2015. aastal minna üksnes tsiviil- ja kahesugusele kasutusele keskendunud teadusuuringutelt üle ühtsele sihtotstarbelisele Euroopa kaitseuuringute programmile.

2. Eksport

Nõukogu võttis 2008. aastal vastu [ühise seisukoha 2008/944/ÜVJP](#) (edaspidi „ühine seisukoht“), millega määratletakse sõjatehnoloogia ja -varustuse ekspordi kontrolli reguleerivad ühiseeskirjad. Tänu sellele ühisele seisukohale on EL ainus piirkondlik organisatsioon, mis on kehtestanud õiguslikult siduva kokkuleppe tavarelvastuse ekspordi kohta. Selle eesmärk oli edendada liikmesriikide relvaekspordi kontrolli poliitika ühtlustamist olukorras, kus relvaekspordist jääb lõppkokkuvõttes liikmesriikide endi pädevusse. ELi ekspordikontrolli kord ise on reguleeritud [määrusega \(EÜ\) nr 428/2009](#), milles on üksikasjalikult esitatud ELi ühised kontrollieeskirjad ja ELi ühine kahesuguse kasutusega kaupade loetelu ning nähtud ette koordineerimine ja koostöö, et toetada järjepidevat rakendamist ja täitmise tagamist kogu ELis. Septembris 2016 võttis komisjon vastu ettepaneku ajakohastada kehtivat määrust (EÜ) nr 428/2009 ning tugevdada kahesuguse kasutusega kaupade ekspordikontrolli.

B. ELi kaitsetööstuspoliitika

1. Euroopa kaitsevarustuse turu suunas

Septembris 2004 esitas komisjon rohelise raamatu kaitsealaste riigihangete kohta ([COM\(2004\)0608](#)), eesmärgiga aidata kaasa „Euroopa kaitsevarustusturu järkjärgulisele ülesehitamisele liikmesriikide vahel“. Roheline raamat oli osa 2003. aasta strateegiast „Euroopa Liidu kaitsevarustuse poliitika suunas“. Strateegia eesmärk oli parandada kaitsevaldkonnas ressursikasutuse tõhusust ja suurendada tööstuse konkurentsivõimet Euroopas ning aidata Euroopa julgeoleku- ja kaitsepoliitika raames sõjalist varustust paremaks muuta.

Liikmesriigid leppisid 2007. aastal kokku Euroopa kaitsesektori tehnoloogilise ja tööstusliku baasi arendamise edendamises sihtotstarbelise strateegia abil. Juulis 2006 käivitati Euroopa kaitsevarustuse turul konkurentsi edendamiseks valitsustevaheline kord. See vabatahtlik valitsustevaheline kord toimib 2005. aasta novembri [kaitsealaste riigihangete tegevusjuhendi](#) alusel, mida toetab aruandlus- ja järelevalvesüsteem, et aidata tagada liikmesriikide vahel läbipaistvus ja aruandekohustus. Teine oluline element on 2005. aasta mai [tarneahela parimate tavade juhend](#).

Kaitsevarustuse standardimine on tähtis riiklike turgude integreerimiseks. Selles suunas astuti samme Euroopa kaitsestandardite võrdlussüsteemi (EDSTAR) portaali käivitamisega 2012. aastal. EDSTARile eelnes Euroopa kaitsestandardite teabesüsteemi (EDSIS) väljatöötamine. See on terviklik Euroopa kaitsematerjali standardimist käsitlev portaal, mille eesmärk on tutvustada materjalistandardeid, mida hakatakse arendama või mida kavatakse märkimisväärselt muuta.

Juulis 2013 võttis komisjon vastu teatise, milles sisaldub tegevuskava Euroopa kaitsetööstuse tõhususe ja konkurentsivõime parandamiseks ([COM\(2013\)0542](#)). Teatises kuulutati välja kaitsevaldkonna riigihangete turujärelevalve mehhanismi loomine.

2. Kaitsealased riigihanked ja kaitsetoodete ELi-sisene vedu

[Direktiiviga 2009/43/EÜ](#) kaitseotstarbeliste toodete ELi-sisese veo kohta ja [direktiiviga 2009/81/EÜ](#) kaitse- ja julgeolekuvaldkonna riigihankelepingute kohta on EL koostanud asjaomased suunised ELi raamistiku loomiseks selles valdkonnas.

Direktiiviga 2009/43/EÜ lihtsustati ja ühtlustati selliste toodete ELi-sisese veo tingimusi ja menetlusi. Sellega loodi ühtne ja läbipaistev lubade süsteem (üldised, koond- ja üksikload) ning lubati usaldusväärseks peetavatel äriühingutel teostada vedusid üldiste lubade alusel. Kava kohaselt pidid üksikload muutuma erandlikuks ning piirduma ainult selgelt põhjendatud juhtudega.

Direktiiviga 2009/81/EÜ kehtestati kaitsevaldkonna riigihanke-eeskirjad, mille eesmärk oli muuta kaitsetööstusettevõtete juurdepääs liikmesriikide kaitseturgudele lihtsamaks. Standardmenetlusena on direktiivis sätestatud suuremat paindlikkust võimaldav väljakuulutamise läbirääkimistega menetlus, erieeskirjad tundliku teabe turvalisuse kohta, tarnekindluse klauslid ning allhankeid käsitlevad erieeskirjad. Liikmesriigid võivad siiski teha kaitse- ja julgeolekuvaldkonna lepingute suhtes erandeid, kui see on vajalik nende oluliste julgeolekuhuvide kaitseks (ELi toimimise lepingu artikkel 346).

EL algatas 2021. aasta juunis Euroopa julgeoleku ja kaitse tuleviku analüüsi. Selle protsessi tulemusena loodi strateegiline kompass – poliitikadokument, millega kehtestati ELi julgeoleku- ja kaitsestrateegia järgmiseks 5–10 aastaks.

Venemaa sissetung Ukrainasse mõjutas märkimisväärselt Euroopa kaitset. Veebruaris 2022 avaldas komisjon julgeoleku ja kaitse jaoks elutähtsa tehnoloogia tegevuskava ([COM\(2022\)0061](#)). Märtsis 2022 muutis nõukogu strateegilist kompassi märkimisväärselt, et võtta arvesse Euroopa julgeolekukorra destabiliseerumist ning sellele järgnenud muutusi ELi kaitsealastes hoiakutes, ambitsioonides ja vahendites. (Vt [5.1.2](#))

Komisjon avaldas 2022. aasta juulis ettepaneku võtta vastu määrus ühishangete õigusakti abil Euroopa kaitsetööstust tugevdava vahendi loomise kohta ([COM\(2022\)0349](#)). See on esmakordne lühiajaline rahastamisvahend liikmesriikide vaheliste kaitsevaldkonna ühishangete korraldamise motiveerimiseks.

3. Euroopa Kaitseagentuur

Euroopa Kaitseagentuur (EDA) loodi 2004. aasta juulis ministrite nõukogu ühismeetmega, et arendada kaitsevõimet, edendada ja tõhustada Euroopa relvastusalast koostööd, tugevdada Euroopa kaitsesektori tehnoloogilist ja tööstuslikku baasi, luua rahvusvaheliselt konkurentsivõimeline Euroopa kaitsevarustuse turg ning parandada Euroopa kaitsesektori teadusuuringute ja tehnoloogia tulemuslikkust. See 2004. aasta ühismeede asendati 2011. aasta juulis kõigepealt nõukogu otsusega ning seejärel muudeti seda 2015. aasta oktoobris [nõukogu otsusega \(ÜVJP\) 2015/1835](#) EDA põhikirja, asukoha ja töökorra kohta.

4. Euroopa kaitseuringute programm

Hoolimata püüdlustest luua Euroopa kaitsepoliitikale ühine raamistik, on Euroopa kaitseuringute maht tervikuna alates 2006. aastast järsult vähenenud. Liikmesriigid leppisid 2015. aastal kokku, et üksnes tsiviil- ja kahesugusele kasutusele keskendunud teadusuuringutelt programmis „Horisont 2020“ minnakse järk-järgult üle sihtotstarbelisele Euroopa kaitseuringute programmile, mida rahastatakse alates 2021. aastast ELi eelarvest Euroopa Kaitsefondi osana.

Novembris 2016 avaldas komisjon Euroopa kaitsealase tegevuskava ([COM\(2016\)0950](#)), milles ta tegi ettepaneku luua Euroopa Kaitsefond ja võtta teisi meetmeid, et suurendada liikmesriikide ühiste kaitsevõimete jaoks tehtavate kulutuste tõhusust ning edendada konkurentsivõimelist ja innovaatilist tööstusbaasi. Euroopa Kaitsefond kavandati [kaitsealaste teadusuuringute ettevalmistava meetme](#) raames, mille eelarve aastateks 2017–2019 oli 90 miljonit eurot, ja Euroopa kaitsevaldkonna tööstusliku arendamise programmi raames, mille eelarve aastateks 2019–2020 oli 500 miljonit eurot. Euroopa Kaitsefond alustas tegevust 1. jaanuaril 2021 ja selle kokkulepitud kogueelarve aastateks 2021–2027 on peaaegu 8 miljardit eurot ([määrus \(EL\) 2021/697](#)).

EUROOPA PARLAMENDI ROLL

Parlament on võtnud vastu mitu kaitsetööstust puudutavat resolutsiooni.

Oma 10. aprilli 2002. aasta [resolutsioonis](#) nõudis parlament Euroopa relvastusameti loomist ja kaitsevaldkonna standardimist. Euroopa Parlamendi 17. novembri 2005. aasta [resolutsioonis](#) kaitsealaste riigihangete roheline raamatu kohta toetati komisjoni tema jõupingutustes aidata kaasa Euroopa kaitsevarustuse turu järkjärgulisele ülesehitamisele.

Oma 22. novembri 2012. aasta [resolutsioonis](#) ühise julgeoleku- ja kaitsepoliitika rakendamise kohta nõudis parlament, et Euroopa võimete tugevdamine väljenduks ka Euroopa kaitsetööstuse tööstusliku ja tehnoloogilise baasi tugevdamises.

Oma 21. novembri 2013. aasta [resolutsioonis](#) Euroopa kaitsesektori tehnoloogilise ja tööstusliku baasi kohta nõudis parlament Euroopa tööstusala koostöö tugevdamist ning rõhutas vajadust toetada ÜJKP missioone Euroopa uurimis- ja arendustegevusega teadusuuringute programmi „Horisont 2020“ raames.

Kahes resolutsioonis, mis võeti vastu [2015. aasta mais](#) ja [2016. aasta aprillis](#), nõudis parlament tulemuslikku ja kõrgete eesmärkidega Euroopa välis- ja julgeolekupoliitikat ning kutsus liikmesriike üles määrama kindlaks ühistel huvidel põhinevad poliitikaeesmärgid. Oma 22. novembri 2016. aasta [resolutsioonis](#) tegi parlament ettepaneku luua kiiremas korras Euroopa kaitsekoostöö liit.

Oma 25. märtsi 2021. aasta [resolutsioonis](#) kaitse- ja julgeolekualaste riigihangete ning kaitseotstarbeliste toodete veo kohta kutsus parlament komisjoni üles parandama VKEde juurdepääsu rahastamisele. Samuti kutsus ta liikmesriike üles tugevdama ELi-sisest koostööd kaitsealaste hangete ning teadus- ja arendustegevuse valdkonnas ning suurendama oma sõjavägede koostegutsemisvõimet.

Oma 1. märtsi 2022. aasta [resolutsioonis](#) Ukraina vastu suunatud Venemaa agressiooni kohta nõudis parlament suuremat panustamist Ukraina kaitsevõime tugevdamisse. Liikmesriike kutsuti üles kiirendama Ukrainale kaitserelvade tarnimist vastavalt selgelt määratletud vajadustele.

Oma 18. jaanuari 2023. aasta [resolutsioonis](#) ühise julgeoleku- ja kaitsepoliitika rakendamist käsitleva 2022. aasta aruande kohta väljendas parlament heameelt uute ELi kaitsealaste algatuste, sealhulgas ühishangete õigusakti abil Euroopa kaitsetööstust tugevdava vahendi üle. Septembris 2023 võttis parlament vastu [seisukoha](#) instrumenti Euroopa kaitsetööstuse tugevdamiseks ühishangete kaudu käsitleva kavandatava määruse kohta. Kaasseadusandjad leppisid muu hulgas kokku, et instrumendi rakendamine lõpetatakse 2025. aasta detsembris, mitte 2024. aastal, ja selle eelarve on 300 miljonit eurot.

Oma 9. mai 2023. aasta [resolutsioonis](#) julgeoleku ja kaitse jaoks elutähtsate tehnoloogiate kohta väljendas parlament heameelt selle üle, et komisjon on asutanud elutähtsa tehnoloogia vaatluskeskuse, ning rõhutas vajadust vähendada elutähtsate materjalide tarnesõltuvust, suurendada investeringuid innovatsiooni ja arendustegevusse, seada prioriteediks ELi rahastatud ja kaasrahastatud ühisprojektid ning suurendada rahastamist.

Lisateavet selle teema kohta võib leida [julgeoleku ja kaitse allkomisjoni](#) ning [tööstuse, teadusuuringute ja energeetikakomisjoni](#) veebisaidilt.

Corinne Cordina
10/2023

